

Turingys

IŽANGA 9

PIRMOSIOS ĮKVĖPĖJOS 13

Pirmosios įkvėpėjos • Harrieta Tubman • Anna Pavlova, Isadora Duncan,
Maria Tallchief ir Virginia Johnson • Helena Keller • Margareta Chase Smith •
Margareta Bourke-White • Maria von Trapp • Anne'a Frank •
Rigoberta Menchú Tum • Jackie Joyner-Kersey ir Florence'ija Griffith Joyner

ŠVIETIMO PRADININKĖS 65

Sesuo Juana Inésa de la Cruz • Margareta Bancroft • Juliette'a Gordon Low •
Maria Montessori ir Joana Ganz Cooney • Mary McLeod Bethune •
Esthera Martinez • Daisy Bates • Patsy Mink, Bernice'ė Sandler ir Editha Green •
Ruby Bridges Hall • Malala Yousafzai

ŽEMĖS GYNĖJOS 107

Marjory Stoneman Douglas • Rachelė Carson • Jane'ė Jacobs ir Peggy Shepard •
Jane'ė Goodall ir „Leakey'aus angelai“ • Wangari Maathai • Alice'a Min Soo Chun •
Greta Thunberg

TYRINĖTOJOS IR IŠRADĖJOS 139

Caroline'a Herschel ir Vera Rubin • Ada Lovelace ir Grace'ė Hopper •
Margareta Knight ir madam C. J. Walker • Marie Curie ir Irėne'a Joliot-Curie •
Hedy Lamarr • Sylvia Earle • Sally Ride • Mae'a Jemison

MEDICINOS DARBUOTOJOS 173

Florence'ija Nightingale • Clara Barton • Elizabetha Blackwell,
Rebecca Lee Crumpler ir Mary Edwards Walker • Betty Ford •
Mathilde'a Krim • Dr. Gao Yaojie • Dr. Hawa Abdi • Flossie Wong-Staal •
Molly Melching • Dr. Mona Hanna-Attisha • Skiepytojos

SPORTININKĖS 211

Alice'a Coachman ir Wilma Rudolph • Junko Tabei • Billie Jean King •
Diana Nyad • Abby Wambach • Michelle'ė Kwan • Venus ir Serena Williams •
Ibtihaj Muhammad • Tatyana McFadden • Castera Semenya • Aly Raisman

GYNĖJOS IR AKTYVISTĖS 253

Dorothy Height ir Sojourner Truth • Ida B. Wells • Eleanora Roosevelt •
Elizabetha Peratrovich • Rosa Parks ir Claudette'ė Colvin •
Coretta Scott King • Doloresa Huerta • Victoria Mxenge • Ai-jen Poo •
Sarah'a Brady, Gabby Giffords, Nelba Màrquez-Greene, Shannona Watts ir
Lucy McBath • Nza-Ari Khepra, Emma Gonzàlez, Naomi Wadler,
Edna Chavez, Jazmine'a Wildcat ir Julia Spoor • Becca Heller

PASAKOTOJOS 317

Maya Angelou • Mary Beard • Jinetha Bedoya Lima • Chimamanda Ngozi Adichie •
America Ferrera • Ali Stroker • Amani Al-Khatahtbeh

IŠRINKTOSIOS LYDERĖS 343

Bella Abzug • Shirley Chisholm • Anna Richards • Geraldine'a Ferraro •
Barbara Jordan • Barbara Mikulski • Ellena Johnson Sirleaf •
Wilma Mankiller • Michelle'ė Bachelet • Danica Roem

NOVATORĖS 385

Francesa Perkins • Katharine'a Graham • Constance'a Baker Motley •
Edie Windsor • Ela Bhatt • Temple'è Grandin • Ellena DeGeneres •
Maya Lin • Sally Yates • Kimberly Bryant ir Reshma Saujani

KOVOTOJOS UŽ MOTERŲ TEISES 425

Rosa May'a Billinghamurst • Sophia Duleep Singh • Fraidy Reiss •
Manala al-Sharif • Nadia Murad

EPILOGAS 453

PADĖKA 457

FOTOGRAFIJŲ ŠALTINIAI 459

Ižanga

Vos CNN svetainėje buvo publikuotas straipsnis į akį krintančiu pavadinimu „Retas mėlynas pigmentas, rastas viduramžių moters dantyse, perrašo istoriją“, mes abi jį perskaitėme ir tuojau persiuntėme viena kitai. Jame buvo rašoma, kad tyrinėtojai tarp moterų vienuolyno Vokietijoje kapinyno palaikų aptiko moters, mirusios dar 997 m. po Kr., griaučius. Juos apžiūrinėdami jie pastebėjo keistą dalyką – mėlynas dėmelės ant dantų. Pasirodo, jog tai buvo reto, brangaus pigmento, gauto iš kadaise buvusio aukso vertės smulkinto lazurito, dėmelės. Jį naudoti buvo leidžiama tik talentingiausiems dailininkams. Tad kaipgi tais laikais, kai dailininkais, manoma, buvo tik vyrai, pigmento atsirado ant moters dantų? Anot mokslininkų, labai tikėtina, kad ji buvo tapytoja ir po kiekvieno potėpio įkišdavo teptuką į burną.

Straipsnyje rašoma: „Nieko nuostabaus, kad toks atradimas buvo padarytas atokiame Vokietijos vienuolyne, nes visos šalies vienuolynuose tais laikais buvo iliustruojamos knygos. Tačiau iki šiol nebuvo žinoma, kad moterys galėjo prisidėti prie tokios vertingos kūrybos <...> Tiesą sakant, rašytojai ir iliustratoriai dažnai iš didelio nuolankumo nepasirašydavo savo darbų. Buvo įprasta moteris ištrinti iš istorijos, net jei jos buvo rašytojos ir dailininkės.“ Beskaitant atmintyje iškilo Virginios Woolf žodžiai iš garsiosios esė „Savas kambarys“: „Drįstu spėti, kad tas anonimas, kuris sukūrė daugybę nepasirašytų eilėraščių, buvo moteris.“

Nuo laikų pradžios galia daugiausia buvo siejama su vyrais ir jų apibrėžiama. Vis dėlto visą tą laiką moterys tapė, rašė, kūrė, atradinėjo ir išradinėjo. Tik jų darbas labai dažnai būdavo nepripažįstamas, kartais net ilgus amžius. Mes manome, kad atėjo metas tai pakeisti.

Štai pažiūrėkite į moteris ant šios knygos viršelio – civilės ugniageses per pratybas karinėje jūrų bazėje Perl Harbore maždaug 1941 m. Nuotrauka begalę kartų buvo publikuota, bet tik po septyniasdešimties metų, kai bibliotekininkė ir rašytoja Dorothea Buckingham aptiko ją interneto svetainėje ir susiieškojo Havajų karo įrašų saugykloje, visuomenė sužinojo tų moterų pavardes: Elizabeth Moku, Alice'a Cho, Katherine'a Lowe ir Hilda Van Gieson. „Mes labai sunkiai dirbome, – tuomet švelniai prisiminė devyniasdešimt šešerių sulaukusi Katherine'a. – Nešiodavome sunkią įrangą, kuro statines, maišus, viską, ką reikdavo sandėliuoti.“

Šiuo metu gerai žinomą mintį gražiai atkartoją Sally'ė Ride: „Negali būti tuo, ko neįsivaizduoji.“ Tačiau daugelis knygoje minimų moterų tapo *kaip* tik tuo, ko negalėjo įsivaizduoti. Jos nematė kelio, kuriuo galėtų eiti, ir nebuvo tikros, ar pasieks savo tikslą, nesvarbu, koks jis būtų – laisvė, teisė balsuoti, galimybė tapti gydytoja, rungtyniauti sporte ar dar kas nors. Tačiau kaskart, išdrįsusi pabandyti, moteris parodo kelią. Tai padeda ir mergaitėms, ir berniukams sužinoti, kad mergaitės svajonės – tokios pat vertingos, pagrįstos ir svarbios, kaip ir jų brolių, draugų ir daugelio tų, kurių veidus visi mato istorijos vadovėliuose. Kiekviena iš mūsų matėme – pirma savo gyvenime, tada savo dukters akimis, – koks galingas gali būti įkvepiantis pavyzdys.

Tai paskatino dešimtmetę Marley Dias pradėti kampaniją *#1000blackgirl-books* po to, kai pastebėjo, kad jos skaitomų knygų veikėjai nėra panašūs į ją. O Chelseą įkvėpė parašyti knygas jaunoms aktyvistėms „Ji laikėsi savo“ (*She Persisted*), „Ji laikėsi savo visame pasaulyje“ (*She Persisted Around the World*), „Tai tavo pasaulis“ (*It's Your World*), „Pradėk dabar!“ (*Start Now!*) ir kalbėti apie įkvepiančias moteris. Todėl tokie yra reikšmingi filmai „Paslėpti skaičiai“ apie tris juodaodes moteris, dirbančias kosmoso tyrimo programoje, ir „Nes ji yra moteris“ apie teisėją Ruthą Bader Ginsburg. Todėl taip jaudinamai svarbu palaikyti sportininkes visame pasaulyje: ledo ritulininkes Indijoje, sinchronines plaukikes Jamaikoje ir keturiskart Pasaulio taurės laimėtoją, moterų futbolo komandą Jungtinėse Valstijose. Todėl toks paveikus yra Naujosios Zelandijos ministrės pirmininkės Jacindos Ardern vadovavimas po žudynių mečetėje ir tokia reikšminga buvo Australijos ministrės pirmininkės Julios Gillard kalba prieš neapykantą moterims. Todėl mums patinka išgirsti iš mergaičių – ir berniukų – apie jų mylimas herojes ir papasakoti apie savo herojes. Todėl mums ir patiko rašyti šią knygą.

Per visą istoriją visame pasaulyje moterys, siekdamos kitaip apibrėžti vadinamąją „moters vietą“, įveikė atkakliausią ir žiauriausią pasipriešinimą, kokį tik galima įsivaizduoti, – nuo fizinės prievartos ir bauginimų iki visiško teisinių priemonių ir išteklių stygiaus. Tai didis šioje knygoje pristatomų moterų laimėjimas. Jų talentai ir drąsa prisidėjo prie visų mūsų pažangos.

Tad kaipgi jos tai padarė? Kiekvienas atsakymas unikalus, kaip ir pačios moterys. Rašytojos Rachelė Carson ir Chimamanda Ngozi Adichie įvardijo tai, apie ką iki tol niekas nedrįso kalbėti. Pilietinių teisių aktyvistė Dorothy Height, LGBT pionierė Edie Windsor ir plaukikė Diana Nyad veržėsi į priekį, nepaisydamos jokių kelyje pasitaikančių kliūčių. JAV darbo reikalų sekretorė Francesa Perkins ir teniso žvaigždės Venus ir Serena Williams nesileido atitraukiamos nuo tikslo vis stiprėjančių seksizmo audros iššūkių, nes kiekviena iš jų buvo „pirmoji“ savo kelyje. Harrieta Tubman ir Malala Yousafzai nenuleido rankų, žiūrėdamos baimei į akis. Novatoriška slaugė Florence'ija Nightingale ir organizatorė Ai-jen Poo pasiklovė, regis, begaliniais atjautos ištekliais. Wangari Maathai, įkvėpusi medžių sodinimo judėjimą, suprato sektino pavyzdžio galią. Viena pirmųjų moterų teisių gynėjų Sojournerė Truth ir Amerikos Raudonojo Kryžiaus steigėja Clara Barton suprato priežasčių tarpusavio sąsajas. Klimato aktyvistė paauglė Greta Thunberg liko nepalenkiamai ištikima savo idėjoms net tada, kai buvo ignoruojama ar nuvertinama. Kiekvienos iš jų gyvenimas buvo arba tebėra kupinas optimizmo – jos tikėjo, kad jų veiksmai gali kažką pakeisti.

Dar net nebaigusios rašyti, mes pradėjome apgailestauti, kad negalime į knygą įtraukti kiekvienos moters, mus įkvėpusios savo atkaklumu ir įsipareigojimu pagerinti pasaulį, nesvarbu, tai apima jų šeimą ar pasaulio bendruomenę. Iš pradžių buvome įtraukusios tokią drąsą „svajotoją“ (DREAMERS), kovojančią už visaapimančią imigracijos reformą, bet ji mums pasakė, kad dėl to gali iškilti pavojus jos šeimai. Mes galėjome parašyti knygą apie savo bičiules, narsa ir talentu įrodžiusias, kad viena bebaimė moteris gali sukelti grandininę reakciją savo bendruomenėje.

Sąrašą galėjome tęsti be galo. Štai Babe'ė Didrikson Zaharias, XX a. pradžioje įveikusi kone visas sporto aukštumas ir į klausimą, ar yra koks nors žaidimas, kurio ji *nėra* žaidusi, atsakiusi: „Nežaidžiau su lėlėmis.“ O dailininkės Mary'ė Cassatt, Georgia O'Keeffe, Frida Kahlo, Carrie'ė Mae'a Weems ir daugybė kitų? Kodėl ne Laverne'ė Cox, kurios drąsa pakeitė širdis, protus ir įstatymus, jau nekalbant apie televiziją? Dar Zainaba Bangura, pirmoji moteris,

kandidatavusi į Siera Leonės prezidento postą ir savo gyvenimą paskyrusi pasisakymams prieš žaginimą, panaudojamų taktiniams karo tikslams, baisumą? O bebaimės žurnalistės, tokios kaip Aprilė Ryan, kovojanti už spaudos laisvę, nepaisydama asmeninių Jungtinių Valstijų prezidento išpuolių prieš ją? Taip pat trys galingos JAV Aukščiausiojo Teismo teisėjos ir 127 Kongreso narės? Kodėl gi ne Joy'ė Harjo – pirmoji JAV indėnė, tapusi JAV poezijos laureate kaip tik tada, kai mes atidavėme galutinį knygos rankraštį? O šešios – šešios! – moterys, 2019 m. viduryje iškėlusios savo kandidatūras į JAV prezidento postą? Gyvename poslinkių ir sujudimų visame pasaulyje laikais ir drąsių moterų iš visų visuomenės sluoksnių epochoje.

Tikime, kad ši knyga buvo pokalbio pradžia ar vidury, bet tikrai ne pabaiga. Jei skaitydami apie šias moteris sužadinsite savo smalsumą, būtinai pasistenkite sužinoti apie jas daugiau. Viliamės, kad nueisite į vietinę viešąją biblioteką ir pasiimsite knygą. Sekmadieniais Litl Roke po pamaldų bažnyčioje mudvi užsukdavome į biblioteką kitoje gatvės pusėje, ir ten Chelsea pirmą kartą sužinojo apie kai kurias čia aprašomas moteris. Jei tokios knygos, kurią norite perskaityti, dar nėra, galbūt jūs ją ir parašysite. Galbūt manote, kad apie vieną moterį dar nėra parašyta istorijos puslapiuose. Gal apie jūsų motiną, senelę, dukrą, o gal apie jus pačią. Herojų yra visur. Kiekvienas iš mūsų turime ieškoti moterų, kurios įkvepia mus kiekvieną dieną, pasakoti jų istorijas, jas pagerbti ir, kas svarbiausia, sekti širdimi jų pavyzdžiu, kad atrastume būdą, kaip pasaulyje palikti savo savitą pėdsaką.

XXI a. reikia užbaigti didžiulį pradėtą darbą – užtikrinti moterų ir mergaičių teises, galimybes ir visavertį dalyvavimą gyvenime. Norint tai padaryti, reikia stotis mums visiems pečius surėmus – visų kartų ir lyčių atstovams. Dabar ne laikas trauktis iš kovos ar sėdėti nuošalėje, laukiant tinkamos akimirkos. Prisiminkime Glorios Steinem atsakymą į pakartotinai užduotą klausimą, kada ji žadanti perduoti savo fakelą. Jos atsakymas puikiai apibendrina situaciją: „Aš neketinu atiduoti savo fakelo. Aš juo uždegu kitus. Tik taip pasaulyje bus pakankamai šviesu.“

Kaip sako gerai žinomas tostas: „Už drąsias moteris!“ Gal jas pažįstame, gal jos ir esame, gal jas auginame. Gal jaučiame joms dėkingumą ir jas minime. Mes kiekvieną dieną dėkojame šioje knygoje aprašytoms moterims ir visoms drąsioms vakardienos, šiandienos ir rytdienos moterims.

Marie Curie ir Irène'a Joliot-Curie

IRÈNE'A JOLIOT-CURIE IR MARIE CURIE

Chelsea

1863 m., likus keleriems metams iki Marie Curie gimimo Varšuvoje (dab. Lenkijos, bet anuomet Rusijos imperijai priklausiusioje teritorijoje), šalies švietimo ministras oficialiai uždraudė moterims mokytis universitetuose. Tačiau Marie, tuomet buvusi Maria Skłodowska, mokykloje mokėsi geriausiaisiais balais ir buvo pasiryžusi siekti universitetinio išsilavinimo.

Marie gabumai skleidėsi tragedijos akivaizdoje. Kai ji dar buvo maža, vyriausioji sesuo mirė nuo šiltinės, motiną pasiglemžė tuberkuliozė, tėvas dėl

prolenkiškų įsitikinimų prarado darbą. Baigusi vidurinę mokyklą, Marie lankė moterims skirtų pagrindinių kursų, vadinamų „Skraidančiu universitetu“, paskaitas ir užsiėmimus (matematikos, gamtos mokslų ir kt.), kilnojamus iš vienu privačių namų į kitus, kad nesužinotų valdžia. Slaptai mokydamasi Marie taip pat dirbo mokytoja ir guvernante, kad išsilaikytų pati ir padėtų vyresniajai seseriai mokytis medicinos mokykloje Paryžiuje.

1891 m., būdama dvidešimt ketverių, Marie išvyko į Paryžių ir pradėjo studijuoti fizinius mokslus (fiziką) ir matematiką Sorbonoje, viename prestižiškiausių Prancūzijos universitetų. Kurį laiką ją šiek tiek rėmė sesuo, o vėliau ji gaudavo stipendiją, tačiau visą laiką stengėsi išsilaikyti pati, gyvendama be šildymo žiemomis, retai valgydama, vakarais dirbdama privačia

mokytoja, o dieną eidama į universitetą ir mokydamasi. Jos uolumas atsipirko. Savo fizikos mokslų kurse ji buvo pažangiausia studentė, matematikoje – antra pagal pažangumą ir dar būdama studente pradėjo dirbti laboratorijoje.

1894 m. ieškodama vietos laboratorijai, kur galėtų eksperimentuoti su įvairaus tipo plieno magnetinėmis savybėmis, Marie sutiko profesorių Pierre'ą Curie. Tą vasarą, nepaisydama daug žadančių darbo santykių, Marie grįžo į Lenkiją aplankyti savo giminaičių ir kreipėsi dėl darbo į Krokuvos universitetą. Jos prašymas buvo atmestas dėl to, kad ji moteris. Matyt, Lenkijoje moterims buvo draudžiama ne tik studijuoti, bet ir dirbti universitete.

Grįžusi į Paryžių, Marie kartu su Pierre'u ėmėsi tyrinėti daugybę mokslinių klausimų, kurie lėmė jos gyvenimo kryptį ir galiausiai jo pabaigą. Drauge darydami bandymus jiedu suartėjo. Pierre'as rašė Marie laiškus, kupinus ne romantinės prozos, bet vilčių, kad visą mokslinį darbą jiedu atliks kartu, bet Marie nerūpėjo romantika. „Pierre'as Curie matė vienintelį kelią į ateitį, – rašė ji vėliau. – Jis savo gyvenimą pašventė mokslinei svajonei ir jam reikėjo kompanionės, su kuria galėtų gyventi savo svajone.“ Jiedu susituokė 1895 m. Marie vilkėjo vienintelę savo suknelę, su kuria kasdien eidavo į laboratoriją. Man visada patiko tai, kad jiedu susitiko dėl jos atliekamų magnetizmo tyrimų.

1897 m., išanalizavusi savo eksperimento rezultatus, Marie išplėtojo teoriją, kad uranas išskiria dalelių spindulius, išeinančius ne iš išorinio energijos

---

„Paryžiaus didmiestyje buvau nežinoma ir pasimetusi, bet tas jausmas, kad gyvenu viena ir išsilaikau pati, manęs neslėgė. Retkarčiais užeidavo liūdesys, bet paprastai būdavau rami ir jausdavau didžiulį moralinį pasitenkinimą.“

– MARIE CURIE

šaltinio, bet iš elemento atominės struktūros. Šį reiškinį ji pavadino radioaktyvumu. Vėliau jis tapo atominės fizikos pagrindu ir paskatino Pierre'ą atsidėti vien Marie tyrimo plėtotei. Vėliau Marie ir Pierre'as išskyrė naują radioaktyvų elementą, kurį Lenkijos garbei pavadino poloniu. Tada jiedu atrado kitą naują radioaktyvų elementą – radį ir pripažino, kad jis navi-
kų auginimą skatinančias ląsteles naikina greičiau negu sveikasias. Per vieną dešimtmetį buvo atliktas visas šis darbas, publikuota daugybė su juo susijusių mokslinių straipsnių ir įteikta pirmoji Nobelio premija (fizikos) Marie. Ja ji dalijosi su Pierre'u ir kitu mokslininku – Henri'u Becquereliu – dėl jų darbo radioaktyvu-
mo srityje. Marie buvo pirmoji moteris, gavusi Nobelio premiją. Aš pirmą kartą sužinojau apie Marie, kai buvau dar vaikas: paklausiau mamos, kokia moteris laimėjo Nobelio premiją, ir pati skubiai susiradau ją „Britų enciklopedijoje“ (*Encyclopaedia Britannica*), prieš porą metų gautą per Kalėdas.

Užsiėmusi tyrimais, už kuriuos buvo apdovanota Nobelio komiteto, Marie susilaukė ir dviejų dukterų – Irène'os ir Ève'os. Vėliau ji rašė: „Kilo rimta problema, kaip prižiūrėti mažąją Irène'ą, namus ir neapleisti mokslinio darbo. Bet koks išsižadėjimas man buvo labai skausmingas, o vyras apie tai nė negalvojo. Jis sakydavo, kad gavo žmoną, specialiai jam skirtą, kad dalytųsi su juo visais jo užsiėmimais. Nė vienas iš mūsų nė negalvojo apleisti tai, kas abiem buvo be galo brangu.“ Kaip per amžius darė daug kitų privilegijuotų moterų, taip ir ji palengvino savo dalią nusišamdydama namų šeimininkę.

Marie prisirišė daugiau darbų, kad paremtų savo šeimą. Pradėjo dėstyti prestižinėje aukštojoje mokykloje merginoms (*École Normale Supérieure de Jeunes Filles*) ir sukūrė naują mokymo būdą, paremtą eksperimentų demonstravimu. Lyg daugybės darbų nebūtų gana, ji dar rūpinosi savo dukterų švietimu, mokydama jas namie ir surengdama užsiėmimus kartu su savo studentėmis ir universiteto kolegomis. Jos dukras nuo mažumės mokė universiteto profesoriai tokiu metu, kai daugelyje pasaulio šalių merginoms dar nebuvo leidžiama mokyti universitetuose. Vėliau Marie ir Irène'a bendradarbiaudamos parašė straipsnį apie radį tryliktojam „Britų enciklopedijos“ leidimui. Skaičiau Marie ir jos dukterų viso gyvenimo laiškus ir apstulbau, kiek daug džiaugsmo jai teikė dukros. Vienas jos atsakymas prasidėjo žodžiais: „Brangi Irène'a, ką tik gavau tavo mielą šeštadienio laišką ir taip panūdau tave apkabinti, kad vos neapsiverčiau.“

„Gyvenime nieko nereikia
bijoti, reikia tik suprasti.“

– MARIE CURIE

Kai kurie istoriniai veikėjai išgarsėja tik po mirties, bet Pierre'u ir Marie pasaulis susidomėjo po to, kai jie gavo Nobelio premiją už radžio atradimą. Išgarsėjimas atnešė ir džiaugsmo, ir liūdesio, ypač Pierre'ui. Jis rašė draugui: „Mus ėmė persekioti žurnalistai ir fotografai iš visų pasaulio šalių. Jie nepaisė jokių ribų, netgi išspausdino mano dukros ir jos auklės pokalbį.“

Marie ir Pierre'as brangino ramų gyvenimą, organizuojamą pagal jų troškimus, daug laiko skyrė darbui. Marie rašė: „Buvo lengva suprasti, kad mūsų gyvenime nebuvo vietos socialiniams santykiams. Mes bendraudavome su keliais draugais, tokiais pat mokslo žmonėmis, kaip ir mes, kalbėdavomės su jais savo namuose arba sode, o aš tuo metu dar siūdavau ką nors savo mergaitėms.“ Kai 1906 m. Pierre'as žuvo per nelaimingą atsitikimą, Marie išgyveno baisų sukrėtimą. Ji visa galva paniro į darbą, kurį buvo pradėjusi kartu su savo vyru. Savo dienoraštyje ji rašė: „Kiaurą dieną dirbu laboratorijoje, tik tai galiu daryti.“ Tais

pačiais metais ji buvo paskirta į Pierre'o profesoriaus vietą ir tapo pirmąja moterimi, dėščusia Sorbonoje.

1910 m. po ilgai trukusio darbo Marie pagaliau išskyrė grynąjį radį, apibrėžė radioaktyvumo matavimo vienetą ir tinkamai jį pavadino kiuriu. Už šį darbą Nobelio komitetas apdovanojo Marie antrąją Nobelio premija. Ji tapo pirmuoju žmogumi, gavusi Nobelio premijas už pasiekimus skirtingose srityse – fizikos ir chemijos.

Vis dėlto neturinčių precedento Marie mokslinių pasiekimų nepakako, kad Prancūzijos mokslo akademijos vyrai priimtų ją į savo gretas. Tik 1962 m. šios akademijos nare buvo išrinkta pirmoji moteris – mokslininkė Marguerite'a Perey, Marie studentė. Nobelio premijos neapsaugojo Marie nuo ksenofobijos, seksizmo ir antisemitinių paskalų, teigusių, neva ji buvo slapta žydė. 1911 m. Albertas Einšteinas parašė jai padėsinantį laišką, kuris prasidėjo žodžiais: „Nesijuok iš manęs, kad rašau tau neturėdamas nieko protingo pasakyti. Tačiau mane taip įsiutino prasčiokiška maniera, kuria

šiuo metu visuomenė drįsta demonstruoti savo susirūpinimą tavimi, kad man tiesiog būtina išsilieti.“ Pabaigoje jis jai patarė: „Jei šitie prasčiokai nenustos prie tavęs kabinėtis, paprasčiausiai nebeskaityk jų tauškalų. Palik juos šliužams, kuriems šita istorija ir buvo išgalvota.“

„Negaliu apsaugoti, kokia gili ir bailsi krizė ištiko mano gyvenimą praradus artimiausią partnerį ir geriausią draugą. Nelaimės prislėgta nemačiau kelio į ateitį. Vis dėlto negalėjau pamiršti, ką mano vyras ne kartą buvo sakęs: net jo netekusi aš privalau tęsti savo darbą.“

– MARIE CURIE

Regis, Marie paklausė jo patarimo. Ji neleido kritikai atsisakyti lojalumo nei pasirinktai šaliai – Prancūzijai (prie Paryžiaus universiteto atidarė Radžio institutą), nei savo gimtajai Lenkijai (1932 m. Radžio institutą atidarė ir Varšuvoje).

Prasidėjus Pirmajam pasauliniam karui, Marie, pasitelkusi savo talentus, sukūrė pirmuosius radiologinius automobilius, vežiojančius kilnojamuosius rentgeno aparatus. Ji tikėjosi, kad jos naujieji radiologiniai automobiliai gali padėti karo lauko sanitarams ir gydytojams tiksliai diagnozuoti sužeidimus ir atlikti chirurgines operacijas. Surinkusi lėšas naujų automobilių su rentgeno aparatais (tokie automobiliai buvo vadinami „mažaisiais kiuriais“) parkui sukomplektuoti, ji su Irène'a mokė jais naudotis moteris savanores. Marie, artėdama prie savo penkiasdešimtmečio, išmoko vairuoti ir taisyti automobilį, todėl ir pati galėjo valdyti „mažąjį kiurį“. Jos keliaujantieji rentgeno automobiliai įkvėpė ir kitų šalių karo pajėgas imtis panašių iniciatyvų.

Nors Marie ir Irène'a jau nerimavo dėl ilgalaikio rentgeno spindulių poveikio savo sveikatai, abi aiškiai suvokė, kad jų karo tarnyba buvo verta tos rizikos. (Tikiuosi, kad apie šią riziką jos informavo daugiau kaip 150 moterų, kurias apmokė karo metu, kad šios irgi galėtų apsispręsti, ar tikrai nori vairuoti automobilius ir dirbti su „mažaisiais kiuriais“.)

Po karo Marie tęsė savo darbą su radžiu (ir atsiėmė vertingas sankaupas, kurias buvo paslėpusi Bordo miesto banko saugykloje vokiečių įsitvirtinimo Paryžiuje atvejui) ir surinko lėšų savo darbui bei savo įkurtųjų Radžio institutų veiklai. Irène'a grįžo tėsti studijų, kurias buvo pertraukęs karas, ir sutelkė dėmesį į polonio spinduliuojamus alfa spindulius. Vėliau dirbo su savo vyru Frédéricu Joliot-Curie (pora nusprendė savo pavardes rašyti per brūkšnelį – anuo metu tai buvo naujovė), tyrinėjo, kaip polonis veikia kitus elementus. Kaip ir tėvai, ji su vyru tiriamąjį darbą dirbo petys petin. Galiausiai jie dirbtinai sukūrė radioaktyvius paprastai sunkiai skaidomų elementų variantus. 1935 m. pasekė tėvų pėdomis, kai Nobelio komitetas jai ir ir jos vyrui Frédéricui suteikė premiją už pasiekimus chemijos srityje.

Jų darbas prisidėjo prie pažangos daugybėje sričių, taip pat ir vėžio tyrimų. Tačiau, nepaisant Nobelio premijos ir daugybės kitų prestižinių apdovanojimų, Mokslų akademija niekada nepriėmė Irène'os, kaip ir jos motinos, į savo

---

„Motina mums visada sakydavo, kad reikia rimtai dirbti, reikia būti nepriklausomoms ir ne vien linksmintis gyvenime, bet ji niekada nesakė, kad verta siekti vien tik mokslininko karjeros.“

– IRÈNE'A JOLIOT-CURIE

---

gretas. Be mokslinės veiklos, ji visą gyvenimą dalyvavo ir politikoje, kovodama už adekvatų mokslo tyrimų finansavimą, už žmogaus teises ir prieš fašizmą.

Marie visada tikėjo rentgeno spindulių svarba ir gydomosiomis radžio savybėmis, bet ji ir Pierre'as per savo eksperimentus patyrė radžio sukeltų nudegimų. Kartais per bandymus tie nudegimai netgi būdavo sukeliama tikslingai. Be to, Marie dažnai dėl patogumo nešiodavosi mėgintuvėlius su radžiu savo kišenėse. Ji mirė 1934 m. nuo aplastinės anemijos, kraujo ligos, siejamos su radiacijos poveikiu. Irėnė'a mirė 1956 m. nuo leukemijos, tikėtina, sukeltos kelių dešimtmečių darbo su poloniu. Frédéricas mirė po dvejų metų nuo kepenų ligos, veikliausiai irgi sukeltos ar pasunkintos ilgo darbo su radioaktyviomis medžiagomis. Marie eksperimentai su radiacija buvo tokie intensyvūs ir atliekami be apsauginių priemonių (nes dar niekas nežinojo, kokios jos turėtų būti), kad jos sąsiuvinius ir popierius iki šiol gali pavartyti tik specialiais apsauginiais drabužiais apsirengę žmonės.

Praėjus šešiams dešimtmečiams po Marie mirties, jos pelenai buvo perlaidoti Panteone Paryžiuje. Ji buvo pirmoji moteris, kuriai buvo suteikta tokia garbė už jos pasiekimus. Gyvenime Marie buvo atsidavusi vienam reikalui. Dėl darbo ji daug ką paaukojo: draugus, gyvenimą šeimoje, savo sveikatą. Gyvenimo pabaigoje rašė: „Aš vertinau privilegiją suprasti, kad mūsų atradimai naudingi žmonijai ne vien dėl didžiulės mokslinės svarbos, bet ir dėl jų teikiamos galimybės veiksmingai kovoti su žmonių kančiomis ir baisia liga. Tai iš tiesų buvo nuostabus atpildas už mūsų sunkaus darbo metus.“

„Kuo eksperimentas toliau nuo teorijos, tuo jis arčiau Nobelio premijos.“

– IRÈNÈ'A JOLIOT-CURIE
